

**JA'HON TILSHUNOSLIGIDA LINGVISTIK ATAMALARNING
O'RGANILISHI**

Tilovova Go'zal Rustamovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, katta o'qituvchi.

Xolmurodova Munisa Shodiyor qizi

*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, "Filologiya va tillarini
o'qitish(o'zbek tili) yo'nalishi talabasi*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada jahon tilshunosligida lingvistik atamalarning o'rganilishiga bag'ishlangan tadqiqotlar tahlil qilinadi. Lingvistik atamalar tilning struktura va funktsiyalarini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada atamalarning tarixi, ularning klassifikatsiyasi va zamonaviy tilshunoslikdagi o'rni ko'rib chiqiladi. Shuningdek, turli tillarda atamalarni o'rganish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: lingvistika , fonetika, morfologiya , sintaksis ,semantika, leksikologiya , pragmatika til strukturasi

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматриваются исследования, посвященные изучению лингвистических терминов в мировой лингвистике. Лингвистические термины играют важную роль в понимании структуры и функций языка. В статье анализируется история терминов, их классификация и место в современном языкознании. Также обсуждаются трудности, возникающие в процессе изучения терминов на разных языках, и пути их преодоления

Ключевые слова: Лингвистика, фонетика, морфология, синтаксис, семантика , лексикология,прагматика , структура языка

ANNOTATION: This article examines research focused on the study of linguistic terms in world linguistics. Linguistic terms are crucial for understanding the structure and functions of language. The article analyzes the history of these terms, their classification, and their role in contemporary linguistics. Additionally, it discusses the challenges that arise in the process of studying terms across different languages and explores ways to overcome these difficulties.

Key words:Linguistics, Phonetics ,morphology , syntax ,semantics , lexicology , pragmatics,language structure

Lingvistik atamalar — tilshunoslik sohasining asosiy vositalaridan biri bo'lib, ular tilni o'rganish, tahlil qilish va tushunishda muhim ahamiyatga ega. Lingvistik atamalar tilning strukturaviy, funksional va semantik jihatlarini aniqlashda qo'llaniladi. Jahon tilshunosligi — bu tilni, uning strukturasi, funktsiyalarini va ijtimoiy kontekstdagi rolini o'rganadigan soha. Lingvistik atamalar, tilshunoslikda muhim tushunchalar bo'lib, ularning aniqligi va to'g'riligi tilshunoslik nazariyalarini shakllantirishda va rivojlantirishda asosiy rol o'ynaydi..

Lingvistik atamalar qadimiy davrlardan boshlab tilshunoslik sohasida paydo bo'lgan. O'tmishda tilshunos olimlar til hodisalarini tavsiflash uchun maxsus atamalar tizimini yaratishga harakat qilganlar. Qadimgi yunon va rim grammatiklari tomonidan yaratilgan atamalar (masalan, "grammatika", "sintaksis", "morfologiya") hozirgi kungacha tilshunoslikning asosiy tushunchalarini ifodalashda qo'llaniladi. XVIII-XIX asrlarda qiyosiy-tarixiy tilshunoslikning rivojlanishi bilan yangi atamalar paydo bo'la boshladi. Franz Bopp, Rasmus Rask, Jakob Grimm kabi olimlar tomonidan kiritilgan "fonetik qonun", "tillar oilasi", "etimologiya" kabi atamalar tilshunoslik fanining terminologik apparatini boyitdi. Ular asosan tilning struktura va funktsiyalarini tushuntirish uchun ishlab chiqilgan.

XX asr tilshunosligida turli lingvistik maktab va yo'nalishlarning paydo bo'lishi bilan terminologik tizim yanada murakkablashdi:

1. Struktural tilshunoslik terminologiyasi:

- Ferdinand de Sossyur tomonidan kiritilgan "langue/parole", "sinxroniya/diaxroniya", "paradigmatik/sintagmatik munosabatlar" kabi fundamental tushunchalar

- Praga lingvistik maktabi vakillari tomonidan ishlab chiqilgan fonologik terminologiya

- Amerika deskriptiv tilshunosligi atamalar tizimi

2. Generativ grammatika terminologiyasi:

- Noam Xomskiy tomonidan taklif etilgan "chuqur struktura", "yuzaki struktura", "transformatsiya" kabi atamalar

- Universal grammatika tushunchalari

Hozirgi kunda tilshunoslik terminologiyasi quyidagi yo'nalishlarda rivojlanmoqda:

Tilshunoslik atamalari xalqaro miqyosda standartlashtirilmoqda. Bu jarayonda ISO (Xalqaro standartlashtirish tashkiloti) muhim rol o'ynamoqda. Turli tillardagi atamalarning bir xil tushunchalarni ifodalashi uchun xalqaro standartlar ishlab chiqilmoqda.

Lingvistik atamalarni o'rganish jarayonida turli tillarda ularning qanday o'zgarishi va rivojlanishi ko'rib chiqiladi. Lingvistik atamalar, fonetika, morfologiya, sintaksis va semantika kabi asosiy sohalarini o'z ichiga oladi. Bu atamalar tilning qanday ishlashini tushunishga yordam beradi va tilshunoslik nazariyasini mustahkamlaydi. Jahon tilshunosligida turli tillarning o'zaro ta'siri va ularning bir-biriga ta'sirini o'rganish juda muhim. Bu, tilning evolyutsiyasini va madaniyatlarning bir-biriga ta'sirini o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

Lingvistik atamalarni o'rganish jarayonida zamonaviy yondashuvlar, masalan, kognitiv lingvistika, korpus lingvistika va pragmatika kabi yangi sohalar rivojlanmoqda. Bu yondashuvlar tilni yanada chuqurroq va kengroq o'rganish imkonini beradi. Jahon tilshunosligida tilning ijtimoiy va madaniy kontekstda o'rganilishi muhim ahamiyatga ega. Til, ijtimoiy munosabatlar va madaniy normalarni aks ettiradi, shuning uchun lingvistik atamalarni o'rganish orqali bu omillarni ham tushunish mumkin. Lingvistik atamalar til o'qitishda va ta'lim jarayonida asosiy vosita hisoblanadi. Ular o'quvchilarga tilni to'g'ri va samarali o'rganish imkonini beradi, shuningdek, o'qituvchilarga ta'limda yangiliklarni kiritishda yordam beradi. Lingvistik atamalarning o'rganilishi, tilning rivojlanish

dinamikasini tushunishga yordam beradi. Bu, tilning o'zgarishlari, yangi so'zlar va ifodalar paydo bo'lishini, shuningdek, eski atamalar va ifodalar qanday yo'qolishini ko'rishga imkon beradi. Globalizatsiya jarayonida tilshunoslikning ahamiyati ortmoqda. Turli tillar va madaniyatlar o'rtasidagi aloqalar kuchayib bormoqda, bu esa lingvistik atamalarni o'rganishni yanada dolzarb qiladi. Lingvistik atamalar bir nechta kategoriyalarga bo'linadi. Ular orasida morfologik, sintaktik, semantik va pragmatik atamalar mavjud. Har bir turda atamalarning o'ziga xos xususiyatlari va ulardan qanday foydalanish mumkinligi muhokama qilinadi

Morfologik atamalar tilning so'z strukturasi va ularning o'zgarishlarini o'rganadi. Misol uchun, "morfema", "so'z" kabi atamalar bu kategoriyaga kiradi. Sintaktik atamalar esa jumla tuzilishi va sintaktik munosabatlarni tushuntiradi. "Jumla", "predikat" kabi atamalar sintaksisda muhim ahamiyatga ega. Semantik atamalar tilning ma'no va tushuncha aspektlarini o'rganadi. "Semantika", "ma'no" kabi atamalar bu sohada keng qo'llaniladi. Pragmatik atamalar esa tilning kontekstda qanday ishlatilishini tushuntiradi. "Pragmatika", "kommunikatsiya" kabi atamalar bu sohani qamrab oladi.

Zamonaviy tilshunoslikda lingvistik atamalarni o'rganish yanada muhim ahamiyatga ega. Ular tilning rivojlanishi, turli tillar o'rtasidagi munosabatlar va til o'rganish jarayonlarida qo'llaniladi. Shuningdek, lingvistik atamalarning global kontekstdagi roli ham muhimdir

Jahon tilshunosligida turli tillarning o'zaro ta'siri va ularning bir-biriga ta'sirini o'rganish juda muhim. Bu, tilning evolyutsiyasini va madaniyatlarning bir-biriga ta'sirini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Lingvistik atamalar jahon tilshunosligida muhim ahamiyatga ega. Ularning o'rganilishi tilni tushunish va o'rganish jarayonida asosiy vositadir. Kelajakda lingvistik atamalarning rivojlanishi va ularning yangi kontekstlarda qo'llanilishi tilshunoslik ilmiga yangi imkoniyatlar yaratadi. Zamonaviy sharoitda lingvistik terminologiyaning xalqaro standartlashtirish, yangi sohalarida atamalar tizimini shakllantirish va milliy tilshunoslik maktablarining o'ziga xos terminologiyasini rivojlantirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mahkamov N., Ermatov I. Tilshunoslik terminlarining izohli lugati. Umumta'lim maktablari hamda akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun. -T., – Fan, – 2013 b.
2. Mengliyev B, Xoliyorov U. O'zbek tilidan universal qo'llanma. -T., Akademnashr NMM, 2008
3. Mengliyev B., Tojiyeva G. Tilshunoslikka kirish. O'zbek filologiyasi bakalavri uchun ma'ruza matni. Qarshi davlat universiteti.
4. Tilovova G. Leksikografiya-so'zlarning semantik tuzilishini tadqiq etuvchi lingvistik soha sifatida.- Xorazm ma'mun akademiyasi axborotnomasi –12/4-Xiva-2024
4. Jamolxonov H. A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. –T. 2005. – 2762 b.